อนุสรณ์

ในการฌาปนกิจศพ

คุณแม่พยุง แพทย์คุณ

ณ เมรุวัดพิชัยสงคราม

นที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖

อนุสรณ์

ในการฌาปนกิจศพ

คุณแม่พยุง แพทย์คุณ

ณ เมรุวัดพิชัยสงคราม

วันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖

พิมพ์ที่ ร.พ. อักษรสัมพันธ์ ๔๘ สี่กั๊กเสาชิงช้า ถนนบำรุงเมือง พระนคร
นายประยูร พิศนาคะ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๐๖ โทร. ๒๕๗๓๒

นางพยุง แพทย์คุณ

ชาตะ วันจันทร์ เดือน ๓ พ.ศ. ๒๔๒๓

มรณะ วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

คำปรารภ

ในการฌาปนกิจศพคุณแม่ครั้งนี้ ข้าพเจ้าประสงค์จะพิมพ์หนังสือที่มีสารัตถประโยชน์สักเรื่องหนึ่ง เพื่อเป็นปฏิการแก่ท่านที่มาในงานนี้ ซึ่งเป็นพระคุณอย่างที่สุด ข้าพเจ้าได้พยายามหาเรื่องสั้น ๆ อ่านเข้าใจง่ายคือเรื่อง "นิสัยกตัญญู" และ "บทระลึกถึงคุณแม่" (มีบทกล่อมบ้าง) ในตอนท้ายเล็กน้อย เพื่อเป็นธรรมบรรณาการร่วมกุศลเป็นเกียรติในงานนี้ โปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้จัดหาเรื่องที่มาพิมพ์นี้ด้วย เนื่องจากท่านผู้เห็นดีเห็นชอบหลายท่านด้วยกัน ลอกคัดเอามาให้ และเป็นสิ่งสำคัญก็คือ ได้แนวทางที่พุทธศาสนิกชนจะได้พึงรู้พึงปฏิบัติตามทัศนะศรัทธา

บุตร–ธิดา

ประวัติสังเขป

คุณแม่พยุง แพทย์คุณ

คุณแม่พยุง แพทย์คุณ เกิดเมื่อวันจันทร์ เดือน ๓ พ.ศ. ๒๔๒๓ ที่บ้านอำเภอพระประแดง คลองสำโรง จังหวัดสมุทรปราการ บิดาชื่อนายปั้น นางเอม มีอาชีพในการทำสวนทำนา

ในชีวิตเยาว์วัย ได้ช่วย บิดามารดา ประกอบ การงาน ตามแบบอย่างกุลสตรีในสมัยนั้น อาทิเช่นการปรุงอาหารคาวหวานเป็นเยี่ยม

เมื่ออายุประมาณ ๒๐ ปี ได้สมรสกับนายแพทย์ประจำจังหวัดสมุทรปราการ คือคุณพ่อ (คุณหมอใหม่ แพทย์คุณ) (ขุนโอสถประเสริฐ) และเกิดบุตรธิดาด้วยกัน ๘ คน คือ :–

๑. *เด็กหญิงถมยา แพทย์คุณ (ถึงแก่กรรม)*

๒. *นางสาวบุญนาค แพทย์คุณ*

๓. *นายศิริ แพทย์คุณ*

๔. *พระมะลิ แพทย์คุณ (มรณภาพ)*

๕. *นางบุญชี แสงรุจิ*

๖. *พ.ต.ต. กมล แพทย์คุณ*

๗. *เด็กหญิงประสม แพทย์คุณ (ถึงแก่กรรม)*

๘. *นายบุญชัย แพทย์คุณ*

คุณแม่พยุง แพทย์คุณ เมื่อได้ทำการสมรสมาแล้ว ได้ปฏิบัติหน้าที่อันดียิ่งต่อสามี ท่านมีความอุตสาหะทุกอย่าง กระทำตนให้ถูกต้องตามกาลสมัย เมื่อได้มาอยู่ที่จังหวัดสมุทรปราการ อำเภอเมืองสมุทรปราการ ท่านไม่รู้หนังสือเลย ครั้นมาอยู่กับคุณพ่อ ก็ได้เริ่มเรียนหนังสือ มูลบท กับคุณพ่อ ได้พยายามเล่าเรียนอ่านบทกลอนได้แตกฉาน และฝึกการเย็บจักร การถักดูกไม้ ประดิษฐ์ผลไม้ต่าง ๆ คุณแม่ถึงแม้จะเป็นชาวสวน แต่ก็ได้ทำตนให้ถูกกาลสมัย ในฐานะที่ได้มาเป็นภริยาข้าราชการจนพอจะทัดเทียมหน้าท่านผู้อื่นได้ในสมัยนั้น ในหน้าที่ของภรรยาท่านไม่เคยมีเรื่องขัดใจต่อคุณพ่อเลย จวบกระทั่งคุณพ่อสิ้นบุญไป ทิ้งให้ท่านต้องอุปการะเลี้ยงดูลูก ๆ ต่อมา กระนั้นแล้วคุณแม่ก็หาทางที่จะส่งลูก ๆ ให้มีที่เรียนดี ๆ ได้พยายามสนับสนุนถึงที่สุด ไม่เคยปริปากว่าจะเหนื่อยยากประการใด

นอกจากนั้นคุณแม่ยังกอปร์ไปด้วยใจบุญสุนทาน ในคราวเข้าพรรษาต้องถืออุโบสถค้างที่วัด และท่านผู้ใดออกปากไห้วานทำของหวาน—คาว ถึงแม้จะไปไกล ๆ ท่านก็ไป มีมานะอย่างที่เรียกว่า **ทำให้** โดยมิได้นึกถึงผลตอบแทนใด ๆ

มาในบั้นปลายท่านได้ป่วยบ่อย ๆ เนื่องจากเคยหกล้มร่างกายชอกช้ำมาบ้างแล้ว ลูก ๆ ก็ได้พยายามอย่างเต็มที่ที่เยียวยาเป็นอย่างดีให้แก่ท่าน มาในครั้งหลังนี้ไปไหนไม่ได้เริ่มเจ็บกระเสาะกระแสะเรื่อยมาปีกว่า ๆ จนมาในวันที่ ๑๙ เดือนกรกฎาคม ท่านได้ถึงแก่กรรมลงด้วยอาการอันสงบ ในท่ามกลางญาติและลูก ๆ หลาน ๆ ซึ่งนำความเศร้าสลดมาสู่ทุก ๆ คนอย่างสุดประมาณ

ในที่สุด ลูก ๆ ขอกราบอัญเชิญดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านไปสู่สุคติด้วย เทอญ.

บุตร—ธิดา

นิสัยกตัญญู

๏ กตัญญูมิบ่ล้ม คุณคน
ทำตอบสมแก่ตน ไป่เว้น
บุญย่อมเพิ่มเสริมผล สุขยิ่ง จริงแฮ
ผองทุกข์โทษหลีกเร้น พ่ายแพ้ มลายสูญ

ลักษณะกตัญญูที่คนกตัญญูจะพึงปฏิบัตินั้นมีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑ กตัญญูต่อบุคคล ๒ กตัญญูต่อสัตว์ และ ๓ กตัญญูต่อสิ่งที่ไม่มีวิญญาณ

๑. กตัญญูต่อบุคคล อันบุคคลผู้ควรที่คนกตัญญูจะพึงกตัญญูต่อนั้น โดยชั้นสูงก็คือพ่อแม่, ครูบาอาจารย์, พระมหากษัตริย์, และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าพ่อแม่ได้ตั้งต้นเลี้ยงดูสั่งสอนลูกมาแต่เล็กจนเติบใหญ่ ให้ได้รอดชีวิตเป็นมาและให้รู้จักการดีการชั่ว, ครูบาอาจารย์เป็นผู้ได้ปกครองว่ากล่าวสั่งสอนศิษย์ให้เจริญด้วยวิชาความรู้, พระมหากษัตริย์พร้อมทั้งคณะรัฐบาลของพระองค์ ได้ทรงทนุบำรุงสมณะพราหมณาจารย์และปกครองทวยอาณาประชาราษฎร ให้อยู่เย็นเป็นสันติสุขทั่วราชอาณาจักร ส่วนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงสั่งสอน

เวไนยสัตว์ให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนและทรงประดิษฐานพระศาสนาไว้ ให้เราได้รู้และปฏิบัติสืบมาจนบัดนี้ ซึ่งนับเป็นร่มเงาที่สำคัญแต่ละอย่าง ๆ

๏ "ร่มไม้เย็น พักผ่อน หายร้อนอาตม์
ร่มเงาญาติ เย็นสบาย หายเงียบเหงา
ร่มพ่อแม่ เย็นสุข ทุกข์บางเบา
เกิดเย็นเกล้า เคล้าคลุก อยู่ทุกยาม

๏ ร่มอาจารย์ กันเขลา เกิดเชาว์กล้า
ร่มราชา กันศัตรู ให้รู้ขาม
ร่มพระพุทธ์ กันร้อน ผ่อนลุกลาม
ให้โลกสาม เย็นชื่น กว่าอื่นใด"

"จากโลกานุศาสนี"

เย็นวายุพัดต้อง ตนสบาย
เย็นอุทกชะโลมกาย สร่างเศร้า
เย็มร่มพฤกษาหาย ระโหยหอบ
เย็นพระเดชปกเกล้า ยิ่งร้อยพันทวี

ลูกกตัญญู รู้สึกว่าตนอยู่ในตำแหน่งกตัญญู มีหน้าที่จะต้องสนองคุณ มาระลึกถึงอุปการะคุณของพ่อแม่ ผู้เป็นเจ้าหนี้

บุญคุณที่ได้ทำไว้แก่ตนก่อนแล้ว, ตั้งใจสนองคุณท่านด้วยแสดงตนเป็นคนซื่อสัตย์ ปฏิบัติเลี้ยงดูท่านให้ได้ความสุขสำราญ, เคารพรักใคร่ไว้ใจเชื่อถือในพ่อแม่ มิได้ฝ่าฝืนคำสั่งสอนของท่าน ย่อมเป็นคนผ่อนตนตามคำที่ท่านสั่งสอนด้วยดี, ถือว่า เราอาจมีทรัพย์นับไม่ถ้วน มีเพชรนิลจินดาและทองหลายกะบุงได้ แต่เรา จะไม่มี ความสุข เท่าที่มี พ่อแม่ มานั่ง ตักเตือน อยู่ข้าง ๆ และไม่ลืมว่า เราเป็นเลือดเนื้อของพ่อแม่โลหิตของพ่อแม่ซึ่งไหลสะเทิ้มอยู่ในเส้นชีวิตของเรา เราจะไม่ทำให้เสื่อมเสีย, เราจะไม่ลืมบุญคุณของท่าน ชื่อของท่านจะเป็นถ้อยสุดท้ายของเรา

เป็นความจริง ชีวิตของเราจะมีค่าน่าอยู่ได้ไฉน หากเราไม่พึ่งพาอาศัยไมตรีจิตของพ่อแม่ จึงจำให้แม่นยำเถิดว่า คุณแม่เท่าภูเขากล้ำ คุณพ่อเท่าฟ้ากับแผ่นดิน, ถ้าจะนำพิภพนี้ทั้งพิภพวางลงบนตาชั่งข้างหนึ่ง และให้พ่อแม่ของเราอยู่บนตาชั่งอีกข้างหนึ่งแล้ว น้ำหนักของพ่อแม่นั้นจะถ่วงพิภพขึ้นไปแขวนร่องแร่งอยู่โดยแท้, ดูเถิดแม้แต่ไก่มันก็ยังขันและไข่ให้เจ้าของ เมื่อเราเป็นหนี้บุญคุณของท่านแล้ว จะเพิกเฉยในภาระกิจของท่านได้ดังฤา คำว่า "แม่" เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ เป็นคำแรกที่เรารู้จัก แม้คำว่า "พ่อ" ก็เป็น

คำศักดิ์สิทธิ์ เป็นคำที่สองซึ่งเรารู้จักก่อนคำอื่น, และทั้งสองคำเป็นคำมีอำนาจที่เหนี่ยวโน้มดึงดูดใจ ใครไม่รู้จักเคารพนับถือซื่อสัตย์ต่อท่านนั้น คือกากมนุษย์มิใช่คนที่มีความรู้สึกเป็นมนุษย์เลย

พ่อแม่ผู้รู้จักลูกของตนนับเป็นเจ้าบุญนายคุณ, แม้ลูกผู้รู้จักพ่อแม่ของตนนั้นเล่า ก็เป็นลูกหนี้ที่ซื่อสัตย์ ผู้มีลูกกตัญญูเหมือนมีแก้วอยู่ในเรือน, แต่ผู้มีลูกอกตัญญูนั้นจะไม่ต่างอะไรกับเขม่าควันไฟ, คนใดยกตนขึ้นข่มขู่ดูหมิ่นและโบยตี หรือพูดคำกวนใจต่อพ่อแม่ คนนั้นเป็นชาติอกตัญญูแท้ อย่าเลยอย่าเป็นคนอกตัญญู เพราะนักปราชญ์ตำหนิว่า คนอกตัญญูเป็นมนุษย์กระพี้, ให้นึกถึงอ้อมแขนที่โอบตัวเราเมื่อเล็ก ๆ นึกถึงมือที่แกว่งไกวเปล นึกถึงร่างที่อดตาหลับขับตานอนเมื่อเราไม่สบาย นึกถึงผู้ที่ร้องไห้เมื่อเราป่วยหนัก และนึกอีกที่ว่า เราได้ทำอะไรไปบ้างที่พอจะเป็นเครื่องสนองคุณท่าน เอาเถอะ เพียงแต่ทำตัวเป็นคนดีเท่านั้น ก็ทำให้ท่านดีใจมากกว่าสิ่งอื่น

ศิษย์กตัญญู ระลึกถึงคุณของครูบาอาจารย์แล้วประพฤติตนเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย แสดงความเคารพนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือยกตนเทียมท่าน, ยึดเอาความกตัญญูเป็นอารมณ์ว่า “ผู้รู้คุณย่อมยินดีในผู้มีคุณดั่งแมลงผึ้งรู้ว่าบัวมีคุณ สู้

ออกจากป่ามาหาดอกบัว, คนกตัญญูต่อผู้มีคุณชื่อว่าคนมั่งมี คนอกตัญญูลบหลู่ต่อผู้มีคุณชื่อว่าคนจน กาลใดเราเป็นคนกตัญญู กาลนั้นคือกลางวัน, กาลใดเราเป็นคนอกตัญญู กาลนั้นคือพระอาทิตย์ลับดวงแล้ว กาลใดเราเป็นคนกตัญญู กาลนั้นคือพระจันทร์แจ่มแสง, กาลใดเราเป็นคนอกตัญญู กาลนั้นคือกาฬราตรี"

ผู้มีปัญญาพออนุมานความในใจของคนอื่นได้ ด้วยสังเกตรูปและเสียง แม้กระทั่งใช้ตาและปาก, เราจึงควรแสดงความกตัญญูแม้ในที่ระโหฐาน และอย่าแสดงความอกตัญญูแม้ในที่ไหน ๆ เพราะ โดยมากไม่มีใครจะมองเราให้ทั่วตัว เพื่อดูเหรียญตราปริญญาหรือประกาศนียบัตร, ไม่มีใครจะตัดสินว่าเราดีหรือไม่ดีด้วยรูปร่างท่าทาง แต่โดยมากเขามองเราเพื่อดูความกตัญญู หรือความอกตัญญู, และตัดสินว่าเราดีด้วยความกตัญญู เราชั่วช้าเลวทรามด้วยความอกตัญญูเป็นสำคัญ

พลเมืองกตัญญู เมื่อได้พึ่งบารมีการปกครองของประเทศให้อยู่ร่มเย็นเป็นสันติสุข นึกถึงพระเดชพระคุณของพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งคณะรัฐบาลของพระองค์แล้ว, ตั้งหน้าประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดีซื่อสัตย์สุจริต หมั่นประ

กอบกิจอันเป็นหน้าที่ของตน เพื่อให้ตนมีหลักฐานและประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองมั่นคง สามารถดำรงอิสรภาพไว้ได้ตลอดไป, เมื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ย่อมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมคือประเทศชาติด้วย เว้นการฉ้อราษฎร์บังหลวง ยึดการสัมมาอาชีพเป็นสำคัญ

สมัยใดพลเมืองเป็นคนทรยศ สมัยนั้นกฎหมายย่อมกดขี่คนจน, และคนจนเท่านั้นต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ส่วนคนมั่งมีย่อมครอบงำกฎหมาย ปฏิบัติไปตามใจชอบ ซึ่งไม่เป็นตามระบอบแห่งกฎหมาย สมัยใดพลเมืองเป็นคนกตัญญู ใช้กฎหมายให้ถูกต้องตามระบอบ, สมัยนั้นความเสมอภาคอันศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย, ย่อมมีแก่คนมั่งมีและคนจนเสมอเหมือนกันหมด

จริงอยู่ ถ้าผู้ปกครองปฏิบัติตามกฎหมาย และพลเมืองปฏิบัติตามผู้ปกครองอยู่ตราบใดแล้ว ชาติบ้านเมืองย่อมตั้งอยู่ยั่งยืนนานตราบนั้น, แต่ เมื่อมีพลเมืองทรยศเข้ารับราชการ โทษ ๓ สถานย่อมมีแก่รัฐ คือความเสื่อมเสียเกียรติยศ, ทรัพย์สมบัติของชาติต้องพินาศ, และชาติต้องลงสู่ความล่มจม เป็นข้อจริง การเริ่มประกอบกิจทุจริต, การขัด

ขวางนโยบายการปกครอง การประชันขันสู้กันในทาง ฉิบหาย, และความเป็นคนอกตัญญูหรือเนรคุณ, นี่คือ ประตูแห่งมฤตยูทั้ง ๔ ด้าน เพราะความอกตัญญูของพลเมือง นั้น เป็นวิถีทางนำไปสู่ความหายนะของชาติอย่างแน่นอนที่สุด

ศาสนิกชนกตัญญู ระลึกถึงคุณของพระศาสดาแล้ว ตั้งใจศึกษาศาสนาให้ซาบซึ้งว่า ส่วนนี้ข้อห้าม ส่วนนี้ข้ออนุญาต ส่วนนี้ควรเว้น ส่วนนี้ควรประพฤติ, แล้วปฏิบัติตามโอวาทใน ศาสนา ด้วยละความชั่วประพฤติความดี ชำระจิตใจให้ผ่องใส ดำเนินตนขึ้นหาศาสนา ไม่ฉุดคร่าศาสนาลงมาหาตน หลักใดที่ ตนปฏิบัติยังไม่ได้ ก็ไม่ดัดแปลงแก้ไขเอาตามใจ คงรักษาหลัก ศาสนาไว้ให้บริสุทธิ์อยู่ตามเดิม, เพื่อเมื่อตนสามารถจะได้อาศัย ปฏิบัติให้ถูกต้อง ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ทรงบัญญัติ และไม่ตัด รอนสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว

๒. กตัญญูต่อสัตว์ สัตว์ที่มีคุณ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือเป็นตัวอย่าง ที่ใช้เป็นพาหนะเทียมลากเข็นหรือไถนา, คน กตัญญูย่อมมีกตัญญูต่อสัตว์เหล่านี้ ไม่ประพฤติเหี้ยมโหดแก่มัน ใช้ด้วยความกรุณาปรานี ขณะใช้การไม่เฆี่ยนตีมันจนเหลือเกิน ไม่ใช้เกินกำลังของมัน ไม่ปล่อยให้อดอยากอิดโรย, บำรุงเลี้ยง ปรนปรือให้เป็นสุข ให้มันได้กินได้นอนได้พักผ่อนตามเวลา การ

แสดงกตัญญูต่อสัตว์นี้ ในปัจจุบันพึงเห็นข้อที่รัฐบาลประกาศห้ามฆ่าช้างเถื่อน เป็นตัวอย่าง, เพราะช้างนับว่าเป็นสัตว์มีคุณ คือได้อาศัยเป็นพาหนะใช้แรงมันมากในอดีต พึงสาธกเรื่องพระเจ้ากรุงราชคฤห์เป็นตัวอย่างดังนี้ :—

วันหนึ่งพระเจ้ากรุงราชคฤห์เสด็จประพาสอุทยาน ทรงสำราญพระทัยบรรทมหลับอยู่เหนือพระแท่นในอุทยาน, ขณะนั้นมีงูเห่าตัวหนึ่งเลื้อยเข้ามา และยกพังพานขึ้นจะกัดท้าวเธอ, บังเอิญมีกระแตตัวหนึ่งเห็นเหตุร้ายนั้น จึงกระโดดเข้ามาร้องในที่ใกล้พระกรรณ์ เมื่อท้าวเธอทรงได้ยินเสียงร้องนั้นให้สะดุ้งตกพระทัยตื่นขึ้น ได้ทอดพระเนตรเห็นกระแตกระโดดหนีไป, ขณะเดียวกันก็ทอดพระเนตรเห็นงูเห่ายกพังพานขึ้นทำท่าจะกัดอยู่ จึงรีบเสด็จลุกขึ้นโดยฉับพลัน และทรงระลึกถึงคุณกระแตว่า เราได้รอดจากอันตรายในครั้งนี้ เพราะกระแตมาร้องปลุกให้ตื่นขึ้น, แล้วรับสั่งให้พระราชทานเหยื่อแก่กระแต และพระราชทานอภัยประกาศห้ามทำอันตรายแก่กระแต ต่อมา มีมหาชนเรียกอุทยานนั้นว่า "เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน" ซึ่งแปลว่า "ป่าไผ่เป็นที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต" ปรากฏมาจนบัดนี้.

๓. กตัญญูต่อสิ่งที่ไม่มีวิญญาณ สิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นคุณประโยชน์แก่ตน หรือสิ่งที่ป้องกันภัยอันตรายได้ในเวลา

อับจนมาแล้ว คนกตัญญูย่อมรู้สึกรักใคร่ ไม่อยากให้ใครเอาไปใช้หรือเอาไปทำลายเสีย, บางทีถึงกับต้องเปล่งวาจาว่า "คู่ชีวิต" ทีเดียว ตัวอย่างเช่นไม้คานที่ใช้หาบของขาย เมื่อเจ้าของตั้งตัวได้เป็นคนมั่งมีศรีสุขขึ้น คิดถึงคุณของไม้คานได้เลี่ยมทองเก็บไว้เป็นที่ระลึก, แม้ต้นไม้ที่ตนได้อาศัยร่มเงาพักผ่อนหายร้อนก็รู้สึกเป็นบุญคุณอย่างยิ่ง ไม่ตัดรานกิ่งใบมันโดยหาประโยชน์อันใดแก่ตนมิได้

การแสดงกตัญญูต่อสิ่งที่ไม่มีวิญญาณนี้ พึงเห็นตัวอย่างในเตมิยชาดกว่า "อย่าว่าถึงคนเราที่ได้พึ่งพาอาศัยกันเลย แม้แต่ต้นไม้ที่เราได้อาศัยพึ่งร่มเงา ก็หาควรจะหักกิ่งลิดก้านรานใบของมันไม่, ผู้ใดได้สำนักอาศัยนั่งนอนใต้ร่มเงาของต้นไม้ใดแล้ว ยังขึ้นหักกิ่งลิดก้านรานใบเด็ดยอดขุดรากถากเปลือก ผู้นั้นชื่อว่าประทุษร้ายต่อมิตร เป็นคนชั่วช้าเลวทราม จะมีแต่อัปมงคลเป็นเบื้องหน้า ดังนั้น คนกตัญญูจึงควรถือคติว่า "ต้องอย่าตัดรานกิ่งต้นไม้ ที่ท่านได้อาศัยร่มเงาบังนั่งนอนให้เย็นกายชื่นใจนั้นเสีย, เพราะว่าคนทำแก่ต้นไม้แม้ไม่มีจิตใจ ที่ตนอาศัยเงาใต้ร่มเย็นเช่นนั้นชื่อว่าเป็นคนชั่วช้าเนรคุณ."

ประมวลความว่า คนใดสัตว์ใดและสิ่งใด ได้กระทำความชอบแก่คนอื่นก่อน คนนั้นสัตว์นั้นและสิ่งนั้นชื่อว่ามีคุณ ผู้ปฏิบัติให้ชอบใจแก่ผู้มีคุณ ประพฤติให้เป็นธรรมแก่สัตว์มีคุณ และกระทำให้สมควรแก่สิ่งที่มีคุณ ชื่อว่าคนกตัญญูซึ่งสนองดีตอบแก่คนหรือสัตว์และสิ่งที่มีคุณ เป็นอันว่าคนกตัญญูมิได้นิยมว่าบุคคลและสัตว์หรือสิ่งไม่มีวิญญาณใด ๆ, เมื่อได้ตั้งต้นทำดีต่อมากหรือน้อยแก่ตนแล้ว ก็ควรได้รับความมีกตัญญูต่อทั้งสิ้น และคนกตัญญูถือว่า การกินดื่มทำพูดคิดหลับนอนบริโภคมิใช่ชีวิต. **แต่ชีวิตนั้นคือความกตัญญูอันแนบเนื่องอยู่ในหทัยประเทศของตน ให้รู้จักระลึกถึงคุณของผู้มีคุณไม่เลือก เพศ ชั้น วรรณะไหน ซึ่งเป็นชีวิตที่พลีเพื่อสัตยธรรม เพื่อชาติ เพื่อศาสนา.**

อันว่ามิตรภาพของคนเราจะงอกงามขึ้นนั้น ย่อมเริ่มต้นด้วยความกตัญญู หรือด้วยความชอบพอกันเป็นเค้ามูล, สำหรับมิตรภาพแห่งคนกตัญญู มีความระลึกถึงประโยชน์ของผู้มีคุณ, แต่มิตรภาพแห่งคนอกตัญญู มีความระลึกถึงเพียงประโยชน์ส่วนตัว หากว่ามิตรภาพขัดต่อประโยชน์ส่วนตัวเมื่อไรแล้ว ความกตัญญูจะต้องแปรพักตร์เป็นอกตัญญู แม้มิตรภาพก็กลายเป็น

ศัตรูภาพ ธรรมเนียม คนดีมีใครเขาช่วยธุระสักเท่าเส้นหญ้า ย่อมรู้สึกเป็นบุญคุณล้นเหลือ, แต่คนไม่ดีมีคนช่วยธุระถึงสละชีวิตยังคิดเป็นไพรี.

คนดี มีอัชฌาศัย น้ำใจเอื้อ
ใครช่วยเหลือ กิจใด เท่าใบหญ้า
ย่อมรู้สึก พระคุณ เป็นบุญมา
กล่าววาจา ชื่นชอบ ขอขอบคุณ
คนชั่วมี อัชฌาศัย น้ำใจต่ำ
หัวใจดำ ไม่เอื้อ ไร้เกื้อหนุน
ใครละชีพ ช่วยเหลือ เข้าเจือจุน
เขายิ่งวุ่น ขุ่นใจ เป็นไพรี.

(จากโลกานุศาสนี)

ดังนั้น ในโลกนี้ จึงไม่มีสิ่งไรจะทำลายมิตรภาพยิ่งไปกว่าความอกตัญญู เมื่อทุกคนในประเทศถือว่า การเชิดชูชาติ, การคุ้มครองศาสนา, และการกู้เกียรติประเทศชาติ, นี่คืออุดมคติของคนกตัญญู แล้วพยายามชูความกตัญญูไว้ให้ความคุ้มครองแก่ประเทศชาติและศาสนา ก็จะทำให้ศัตรูกลับเป็นมิตร แผ่ศรีอำนวยสวัสดิ์ทั่วท้องฟ้าเหนือประเทศ, หน้าที่

ศัตรูภาพจะได้สิ้นสุดลง คงอยู่แต่หน้าที่มิตรภาพอย่างเดียว เพราะว่าความกตัญญูแม้จะมีอยู่ในฝูงสัตว์ ก็เป็นของมีค่า ดุจเพชรถึงจะวางอยู่บนกองมูลสัตว์ก็ยังเป็นของมีค่าเยี่ยงเพชร, คนที่รู้จักกันซึ่งตั้งต้นด้วยความกตัญญูนั้น จึงเป็นที่เชื่อแน่ได้ว่า ต้องก่อให้เกิดมิตรภาพอันแท้จริง

การให้และการตอบแทนเป็นความดีมีค่าสูง ผู้ให้คือผู้ทำดีต่อ ผู้ตอบแทนคือผู้สนองดีตอบ, สิ่งที่ผู้ให้อันผู้รับได้ความสุขอิ่มใจ ถ้าผู้รับไม่รู้จักคุณคนและไม่รู้จักสนองดีตอบแก่ผู้มีคุณ จะด้วยกิริยาวาจาหรือด้วยน้ำใจก็ตาม นั่นคือคนอกตัญญู, เขาจะต้องถูกธรรมดาลงโทษในทางใจ โดยส่อให้โลกเห็นเป็นคนนิสัยจะเอาแต่ได้ เห็นแก่ตัวโลภอย่างน่าละอาย ถ้ากลับคิดร้ายหรือประทุษร้ายต่อผู้มีคุณ แม้ที่สุดแสดงกิริยาลบหลู่ดูหมิ่นท่าน, นี่คือคนเนรคุณ ซึ่งเป็นคนอกตัญญูถึงสองชั้น คนเราตกได้เป็นคนอกตัญญูแล้ว มักสำคัญตัวเองว่าดีเลิศ เห็นคนอกตัญญูอื่นๆ ว่าเหลวไหล, รักความกตัญญูที่บ้านของคนอื่น แต่เกลียดความกตัญญูที่บ้านของตนเอง เขาชอบหยิ่งทะนงตัวเอากับผู้มีคุณ เห็นผู้มีคุณถ่อมตัวเป็นเบี้ยล่างเพื่อถนอมน้ำใจ

กลับเข้าใจว่าท่านกลัวเกรงแล้วเหยียดท่าน, มองท่านด้วยสายตาอันหยิ่งและเมินเฉย เห็นท่านผู้มีคุณเป็นอะไรไป.

ย่อมไม่มีมนุษย์สันดานอกตัญญูคนไหน เมื่อทำการทรยศต่อผู้มีคุณแล้ว จะโฆษณาตัวเองว่าเป็น คนทรยศ เขามีน้ำใจเป็นบาป และมีวาจาไพเราะเหมือน หม้อน้ำผึ้งอันเต็มด้วยยาพิษ การจับปลาไหลที่หาง และการจับคนอกตัญญูที่คำพูด นั่นคือการคว้าน้ำเหลว, น้ำในตุ่มเมื่อขุ่นย่อมขุ่นทั้งหมด แม้เมื่อใสก็ใสทั้งมวล, ไม่มีส่วนหนึ่งขุ่นส่วนหนึ่งใสเยี่ยงสันดานอกตัญญู ซึ่งมีอาการเหลาะแหละเยี่ยงฟ้าแลบ ไม่อดทนเยี่ยงสัตว์ และว่องไวเยี่ยงไฟไต้ลม.

คนเนรคุณเล่า รสแห่งน้ำผึ้งมีในวาจาของเขา แต่ในใจมียาพิษอันร้ายแรง ผู้ไว้ใจในคนเนรคุณ เท่ากับได้ลิ้มรสหวานด้วยริมฝีปาก แต่ใจถูกทุบด้วยกำปั้น น้ำถึงจะเป็นน้ำนม เมื่ออยู่ในมือของคนขายสุราเขาก็เข้าใจว่าเป็นเหล้า, ระวังคนเนรคุณที่เก็บบาปไว้ด้วยใจ สะสมความผิดไว้ด้วยกายและเผยโทษของตนด้วยปากของตัวเอง มีความถามกมากที่สุดเมื่อเทียบกับศัตรูแล้ว ศัตรูที่มีกิริยาเปิดเผยยังดีกว่า

คนเนรคุณซึ่งมีกิริยาซ่อนเร้นจะดีอะไร เพราะนั่นคือมหาพินาศของผู้ไว้ใจในเขา, ระมัดระวังให้จงหนัก เพราะเขาเพียงยิ้มใส่ ช้างเพียงโดนถูก และงูเพียงพ่นพิษยังอาจทำให้ถึงตายได้.

ลักษณะคนเนรคุณนั้น พึงเห็นเช่นผู้ที่ได้ดีมีหลักฐานขึ้นแล้ว พ่อแม่คิดถึงตั้งใจมาเยี่ยม, แทนที่เขาจะปลื้มใจที่ได้เห็นเจ้าพระคุณมา แต่กลับนึกอายคนในบ้านว่าพ่อแม่เป็นคนต่ำต้อยแกล้งหลบไปเสีย หรือคนกำพร้ามาแต่เล็ก มีผู้สงสารรับไปเลี้ยงไว้ ครั้นเติบใหญ่ขึ้นได้เป็นขุนนาง, แต่มิได้ระลึกถึงผู้อุปถัมภ์บำรุงมา มิหนำซ้ำแสดงกิริยาเย่อหยิ่งจองหองเอากับท่าน, แม้ชั้นเบื้องแรกเขาจะเป็นคนมีโชคดีก็ไม่มีความเจริญไปถึงไหน, บั้นสุดท้ายจะต้องได้รับผลของการเนรคุณทันตาเห็นเป็นเที่ยงแท้,

มีคำโบราณรับรองอยู่ว่า "คนกตัญญูเป็นคนโชคดี แม้ร่างกายจะตกแต่งอย่างสามัญก็เด่นในสังคม เพราะใจขึ้นสูงถึงภูมิธรรมเป็นของทิพย์, แต่คนเนรคุณเป็นคนเคราะห์ร้าย ถึงจะนุ่งห่มอย่างฤาษีดาบส ก็อับเฉาเศร้าหมอง เพราะใจดำมุดจมอยู่ในความคิดอับเฉาเลวทรามเขาง่ายนักที่จะติเตียนว่าร้ายผู้มีคุณ ลำบากยิ่งแท้ที่จะ

เข้าใจในแง่คิดเห็นของผู้มีคุณ, แต่ง่ายเหลือเกินในอันจะจับผิดผู้มีคุณ และลำบากเหลือเข็นในอันจะมองเห็นสิ่งที่ควรยกย่องสรรเสริญ.

ดังนั้น บัณฑิตเมื่อเล็งเห็นภัยและความปลอดภัยอันจะพึงมีแก่ปวงชน จึงแสดงดุจบอกโบ้งออกมาถึงผลแห่งนิติธรรมว่า ภัยพิบัติทุกอย่างเกิดแต่ความอกตัญญู, ส่วนสุขสมบัติทั้งมวลเกิดแต่ความกตัญญู พึงสังเกตสุภาษิตที่ประณามความอกตัญญู และที่เชิดชูความกตัญญู ดังมีข้อความดังต่อไปนี้

ความอกตัญญูให้อัปยศ ความอัปยศให้ถึงความเสื่อมเดช, ความเสื่อมเดชให้เป็นที่เกลียดหน่าย ความเกลียดหน่ายทำลายความนับถือ, เมื่อลงไม่มีใครนับถือแล้ว ก็มีแต่สดดแห้ง ครั้นถูกความสดดแห้งทับถมแล้ว ก็เลยสิ้นปัญญา, ความสิ้นปัญญาให้ถึงสู่ความหมดตัว อนิจจา! ความอกตัญญูเป็นมูลพิบัติทั้งสิ้น ความอกตัญญู ความดุร้าย ความหยิ่งกำเริบ ๓ สิ่งนี้ควรเกลียด เพราะความอกตัญญูเป็นมารดาของความชั่วร้อยแปด.

คนอกตัญญูเป็นคนหมดดี เหมือนพลูไม่มีปูนย่อมหมดรส แกงขาดเกลือหมดอร่อย และคนไร้ทรัพย์แม้จะประดับงามก็หมดสง่า คนอกตัญญูเกิดมาสำหรับไร้ประโยชน์ กลดังเนื้อที่

งอกโปนบนคอจนเกินการ   คนสันดานอกตัญญู ถึงจะมีผู้รู้ช่วยกันสั่งสอนให้มากสักเท่าไร   ก็ยังขืนดื้อถือรั้นดันทุรังอยู่นั่นเอง สัญชาติเดียวกับถ่านไฟ   ซึ่งจะขัดสักเท่าไรสีหม่น ๆ เท่านั้นจะออกไป, ผู้ใดปรารถนาจะแนะนำคนอกตัญญูให้กลับใจ ด้วยลำพังพูดดี ๆ ที่กลั่นกล่าว ผู้นั้นชื่อว่าพยายามผูกช้างป่าด้วยใยบัวอ่อน, เขาเป็นศัตรูที่คิดร้ายต่อพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ญาติมิตรเพื่อนร่วมบ้านร่วมประเทศและร่วมชาติ.

คนอกตัญญูคนไหนเล่า จะพึงยินดีในผู้มีคุณ   คนไม่มีขันติคนไหนละ เมื่อถูกยั่วแล้วจะไม่เกิดโมโห, คนโลภมักได้เห็นแก่ตัว คนไหนหนา เมื่อเขาเอาทรัพย์เข้าจ้างจะไม่เอน, คนคดโกงคนไหนหนอจะไม่เจนกลในวิธีทุจริต ใครจะล้วงเอาดวงแก้วจากระหว่างฟันในปากมังกรยังอาจทำได้, จะข้ามแม้มหาสมุทรอันหนาแน่นด้วยแนวคลื่นครื้นครั่นอยู่   และจะทูลแม้งูร้ายไว้บนเศียรต่างมาลัย ก็ยังพอได้,   แต่จะเอาทรัพย์ทั้งแผ่นดินเข้าล่อใจคนอกตัญญูให้ชอบด้วยผู้มีคุณนั้น มิพึงได้เลย.

คนอกตัญญู หากได้รับยกย่องให้มียศศักดิ์สูงเพียงไร ก็คงลงสู่สันดานเดิมของตน   ไม่ผิดกับหางสุนัขซึ่งจะเข้าเครื่องดัดซัดน้ำมันชะโลมสักเท่าไร มันจะไม่หายงอ, และจะถูด้วยน้ำมันรัด

ไว้ด้วยผ้า แต่พอแก้ออกแล้ว มันจะกลับงอตามสัญชาติเดิมของมัน, คนอกตัญญูจะประดับด้วยวิชา ก็ควรเว้นแท้ ดูอสรพิษเถิด แม้จะประดับด้วยแกวมณี จะไม่ทำภัยอะไรให้ละหรือ คนอกตัญญูคิดว่าบรรพบุรุษของตนโง่ และตำหนิพ่อแม่ว่าโง่เขลา, ส่วนตนเล่าเกิดมาฉลาดเหลือเหนือพ่อแม่ ลูกของเขาต้องเอาเยี่ยงเป็นเที่ยงแท้, บ้านที่เต็มด้วยคนอกตัญญูจะวอดวายเร็วเข้า.

การชุบเลี้ยงคนอกตัญญู คบหากับคนเนรคุณ เป็นทางลัดตรงไปสู่ความหายนะ, คนขอทานเป็นคนเลว แต่คนที่ไม่รู้จักขอบใจต่อผู้ให้อะไรแก่ตน ยิ่งเลวกว่าคนขอทาน ความมืดของเมฆย่อมบังแสงตะวัน นิสัยอกตัญญูย่อมกางกั้นเกียรติยศ สมองที่อกตัญญูเป็นที่อยู่ของปีศาจ, แม้ในป่าความอกตัญญูก็เจริญแก่คนผู้ยังมีความลบหลู่, แม้ในบ้านการข่มความลบหลู่เสียได้ ก็เป็นตะบะ, ผู้ใดเป็นคนกตัญญู บ้านของผู้นั้นซึ่งมีความลบหลู่หยุดแล้ว ก็ชื่อว่าป่าที่บำเพ็ญตะบะ

คนเนรคุณคิดร้ายในผู้มีคุณ เหมือนชาติหนูประทุษร้ายในบ้าน ชาติวานรรังควานในป่า ชาติกาเบียดเบียฬในหมู่นก อสรพิษมีพิษร้าย คนเนรคุณก็พิษร้าย แต่คนเนรคุณมีพิษร้ายกว่า เพราะอสรพิษยังใช้มนต์และยาปราบได้ ส่วนคนเนรคุณ

นั้นจะปราบด้วยวิธีไหน อยู่ในสถานที่สกปรกคับแคบและเบียดเสียดเป็นทุกข์ อยู่ใกล้ศัตรูอัปรีย์ยิ่งทุกข์กว่า อยู่กับคนเนรคุณซ้ำทุกข์ยิ่งกว่าอีก, การมีลูกเนรคุณช่างร้ายกาจกว่าเขี้ยวอสรพิษเป็นไหน ๆ, เพราะคนเนรคุณนั้นย่อมคิดร้ายหมายมั่นให้ผู้มีคุณฉิบหาย เว้นเสียแต่ยังหาโอกาสไม่ได้, เมื่อเขาหมายมั่นจะแก้แค้นในผู้มีคุณอยู่แล้ว ชื่อว่าทำให้แผลของตนสดอยู่เสมอ, ทำลายคำพูดของท่านเสีย ดีกว่าที่จะเป็นคนเนรคุณเพื่อรักษาคำพูด

ความกตัญญูให้มีเกียรติยศ ความมีเกียรติยศให้ถึงความเจริญเดช ความเจริญเดชให้เป็นที่น่ารักใคร่ ความเป็นผู้น่ารักใคร่นำให้มีคนเคารพนับถือ, เมื่อมีคนเคารพนับถือแล้ว ย่อมมีแต่ความเบิกบานสำราญใจ ที่เกลียดก็หาย ที่หน่ายก็สิ้น บุญก็มาบัญญาก็เกิด, ความมีบุญมาบัญญาเกิดนั้น ส่งขึ้นให้ถึงความสูงเด่น น่าอัศจรรย์จริง! ความกตัญญูเป็นมูลสมบัติทั้งสิ้น ความกตัญญู ความมีอารมณ์ดี และความเจียมตัว ๓ สิ่งนี้ควรรักใคร่, เพราะความกตัญญูเป็นมารดาของความดีทั้งปวง.

ความกตัญญูเป็นวิหารของพระ ความอกตัญญูเป็นถ้ำของโจร จงอบรมใจให้เป็นวิหารของพระ แต่อย่าให้เป็นถ้ำของโจร, ถ้าปล่อยตามลำพังแล้ว ใจนั้นเองซึ่งควรจะเป็นวิหารของพระ ก็

จะกลายเป็นถ้ำของโจร แผดเป็นที่ได้ด้วยความกตัญญู หรือแผด เป็นที่มีความกตัญญู นับว่าเป็นเรือนงามของคนกตัญญู, แสง สว่างของดวงตะวันย่อมกำจัดความมืด ส่วนนิสัยกตัญญูย่อม ทำลายความทรยศ และรอรับเกียรติยศ อยู่ในสถานที่สะอาดกว้าง ขวางและโปร่งเป็นสุขสำราญ อยู่ใกล้มิตรที่รักยังสุขสำราญกว่า อยู่กับคนกตัญญูยิ่งสุขสำราญกว่านั้นอีก, คนกตัญญูแม้มีชีวิตอยู่ ในโลกนี้ชั่วขณะ ก็เป็นคนมีชื่อลือกระฉ่อนในหมู่มนุษย์ ไม่เสื่อม จากคุณงามความดีและชื่อเสียง ชื่อว่ามีชีวิตอยู่จริง.

คนผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร ตั้งกตัญญูเป็นเบื้องหน้า ระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมคุณท่าน ไม่คิดร้ายต่อท่าน เมื่อ จากถิ่นฐานบ้านเรือนไปในประเทศใด ๆ ย่อมไม่อดอยาก ไม่ ลำบากด้วยอาหาร มีอาหารอันได้มาด้วยง่าย, แม้คนอื่นก็พลอย ได้อาหารเลี้ยงชีวิตด้วย มีคนสักการบูชาทุกแห่งหน ถึงโจรที่ใจ หยาบช้าทารุณ ก็มิอาจย่ำยีบีฑาได้ เมื่อเข้าที่ประชุมใด ๆ มีแต่ คนสรรเสริญชื่นชมต่อไม่มีใครเกลียดชัง เป็นผู้เด่นในหมู่ญาติ, คนกตัญญูไม่คิดประทุษร้ายต่อมิตรนั้นไม่เป็นคนอาภัพ มีเกียรติ ศัพท์ระบือไปทั่วทุกทิศ, แม้สักการะเขาก็ย่อมได้สักการะตอบ บูชาเขาย่อมได้บูชาตอบ และเคารพเขาย่อมได้เคารพตอบ

จงรู้จัก กตัญญู เชิดชูหนุน
ผู้มีคุณ แก่ตน อย่าหนนิ่ง
เมื่อรู้จัก กตัญญู ให้รู้จริง
อย่าหวังสิ่ง ตนชอบ มาตอบแทน
เพราะรู้จริง ในคุณ บุญสนอง
ให้เกียรติก้อง สูงเด่น เช่นหัวแหวน
อยู่หรือไป ได้สิ้น ทุกดินแดน
ไม่คับแค้น ภัยหนี ไมตรีมา

นี่สุภาษิตที่นำมาให้ท่านพิจารณา, เมื่อเราพากันมาเกิดในโลกที่เป็นโรงละครโรงใหญ่ ซึ่งต่างคนต่างได้รับหน้าที่และมรดกมาด้วยกันแล้ว จึงควรตั้งใจทำหน้าที่ เป็นผู้จัดการที่กตัญญู ผู้แสดงที่กตัญญู ผู้บอกบทที่กตัญญู ผู้เขียนเรื่องที่กตัญญู ผู้เปลี่ยนฉากที่กตัญญู ผู้ขายตั๋วที่กตัญญู ผู้เก็บตั๋วที่กตัญญู และผู้ดูที่กตัญญู เพื่อเป็นพยานว่าเราได้รับหน้าที่และสืบมรดกตกทอดมา จึงควรเขียนภาษิตที่ฉลาดและเก่าแก่นี้ไว้ที่ประตูหน้าบ้านของตน ๆ ว่า

"จงกตัญญู จงกตัญญู และทุกแห่งจงกตัญญู แต่อย่ากตัญญูชนิดที่หวังผลตอบแทน"

กตัญญูควรคิดให้ เป็นนิตย์
กตเวทีคิด ค่ำเช้า
คนจะสรรเสริญกิต ติศัพท์ซื่อ สัตย์แฮ
ผลจะส่งเสริมเข้า เขตข้างทางเกษม
ผู้ใดจิตตั้งมั่น ในศีล
เสพสัตย์เป็นอาจิณ อยู่แล้ว
กตัญญูเพิ่มผลภิญ โญยิ่ง
ความสุขนั้นไม่แคล้ว คลาดผู้เพียรผดุง

บทระลึกถึงคุณแม่

แม่ของลูก โลกว่า มารดาโลก
เพราะมวลโชค โลกได้ อาศัยแม่
โลกมีชัย เพราะอาศัย คุณแม่แท้
โลกจึงแปร้ ด้วยบุญ คุณแม่เอย

"ลูกของแม่"

พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกา

มารดาบิดา ชื่อว่าเป็นพรหมของบุตร เป็นบุรพาจารย์ของบุตร เป็นพระของบุตร ก็เพราะท่านทั้งสอง เป็นผู้อนุเคราะห์บุตร

โย มาตรํ ปิตรํ วา มจฺโจ ธมฺเมน โปสติ
อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ

คนใด เลี้ยงดูมารดาบิดา โดยธรรม เทวดาและมนุษย์ย่อมสรรเสริญคนนั้น ในโลกนี้ เมื่อเขาละโลกนี้ไปแล้วย่อมชื่นบานในสวรรค์

บทกล่อมเด็ก

๑. นาลิเก

โอระเห่	นาลิเกต้นดก
ปลูกไว้แถมพก	หนุ่มน้อยจะมีเมีย
แค้นใจอ้ายกะรอก	มากัดดอกมะพร้าวเสีย
เจ้าก็ชวดมีเมีย	ว่าจะกินยาตาย
กินข้าวเหนียวนึ่ง	กินน้ำผึ้งกับนมควาย
กินเสียให้ตาย	จะอยู่ไปไย อุแม่นา.

๒. หงส์ทอง

มาข้าจะกล่าวถึงเรื่องราวหงส์ทอง ชายมีเมียสอง รักไม่เสมอกัน ตีเมียหลวงด้วยท่อนอ้อย ตีเมียน้อยด้วยท่อนจันทน์ รักไม่เสมอกัน บาปนั้นมาถึงตัว.

๓. กาเหว่า

กาเหว่าเอ๋ย	ไข่ให้แม่กาฟัก
แม่กาหลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร

คาบข้าวมาเผื่อ คาบเหยื่อมาป้อน
ปีกหางเจ้ายังอ่อน เจ้าพึ่งจะสอนบิน
พาลูกเที่ยวหากิน ปากน้ำพระคงคา
ตีนเหยียบสาหร่าย ปากก็ไซ้หาปลา
กินกุ้งกินกั้ง กินหอยกะพังแมงดา
กินแล้วโผมา จับต้นหว้าโพธิ์ทอง
นายพรานใจบาป ก็ด้อม ๆ มอง ๆ
ยกปืนขึ้นส่อง จ้องเอาแม่กาดำ
ถูกต้องหน้าอก แม่กาก็ตกลงน้ำ
ล้มถลาหน้าคว่ำ เป็นเวรกรรมของแม่กาเอย.

๔. นางประทุม

มาข้าจะกล่าว เรื่องราวนางประทุม
รูปสวยรวยระรุ่ม เกิดในพุ่มบุษบา
ฤๅษีลงสรง ได้องค์นางมา
ฤๅษีไปป่า ไฉยาก็ร้อยพวงมาลัย
ร้อยเอ๋ยร้อยแล้ว นางแก้วก็พิสถานไป
เนื้อคู่อยู่ไหน พวงมาลัยเข้าสรวมกร
ร่วมฟูกร่วมหมอน ร่วมที่นอนอุแม่นา.

๕. วัดหงส์

วัดเอ๋ยวัดหงส์ มีเสาธงสูงสล้าง
วัดนี้พี่สร้าง ทั้งม่วงทั้งปรางอุดม
สองตาพี่แลชม สองมือก็ไขว่ชลอมพลาง
ใบหนึ่งไขว่ถี่ ใบหนึ่งไขว่ห่าง
ใบหนึ่งใส่มะม่วง ใบหนึ่งใส่พวงมะปราง
เก็บใส่หลังช้าง ไปฝากนวลนางเอวกลม.

๖. วัดโบสถ์

วัดเอ๋ยวัดโบสถ์ มีต้นโตนดเจ็ดต้น
ขุนทองไปปล้น ป่านฉะนี้ยังไม่มา
คดข้าวใส่ห่อ ถ่อเรือไปหา
เขาล่ำลือมา ว่าขุนทองตายแล้ว
เหลือแต่กระดูกแก้ว เมียรักจะไปปลง
ขุนศรีถือฉัตร ยกกระบัตรถือธง
ถือท้ายเรือหงส์ ปลงศพขุนทองเอย.

๗. คล้องช้าง

วันเอ๋ยวันนี้ ตัวพี่จะไปคล้องช้าง
ข้ามห้วยบึงบาง ข้ามเขาพนมทอง

คล้องเจ้ามาได้ ใส่ไว้ในจำลอง
เกี่ยวหญ้ามากอง ช้างน้อยก็ไม่กิน
ยกงวงขึ้นพาดงา น้ำตาก็ไหลอยู่ริน ๆ
ช้างน้อยเจ้าไม่กิน คิดถึงถิ่นมารดา
เจ้าเคยอยู่ป่า กินแต่หญ้าในไพรสณฑ์
กินทั้งดอกอุบล กินทั้งต้นชุมเรียง
ช้างน้อยเนื้อเกลี้ยง กลับไม่เลี้ยงมารดา.

๘. นกกระจิบ

นกกระจิบเอ๋ย บินมาลิบ ๆ เทียมเมฆ
ตัวไหนบินไว ที่จะได้เป็นเอก
เทียมเมฆหนาพ่อคนเดียว (แม่คน) เดียวเอย.

๙. ขุนทะเล

เอ–เอ้ เจ้าขุนทะเลละลอกเอย
ซัดมาเหมือนจอก ละลอกก็พัดเหมือนแหน
พลัดพ่อพลัดแม่ เลี้ยงไว้เอาบุญ
เติบโตกล้าแข็ง มีเรี่ยวมีแรงแทนคุณ
เลี้ยงไว้เอาบุญ พ่อขุนทะเลละลอกเอย.